

INFORMAȚII DOCUMENTARE DESPRE UNELE FRĂMÎNTĂRI SOCIALE ÎN ANUL 1761

Mișcarea condusă de călugărul Sofronie între anii 1759—1762, una dintre cele mai mari mișcări dinaintea răscoalei lui Horea, a înspăimântat autoritățile din Transilvania atât prin extensiunea și amploarea ei, cât și prin formele de luptă și rezultatele la care s-a ajuns. Baronul Kemény, guvernatorul Transilvaniei, era de părere că „această scînteie ce a izbucnit sub pretextul religiei, se va preface în foc mare”¹.

Îngrijorarea a cuprins și Curtea din Viena, unde s-au ținut o serie de consilii asupra modului și mijloacelor de restabilire a ordinii tulburate de cîțiva ani, măsuri menite să ducă la întărirea unirii zdruncinate de mișcările din urmă, unire ce urmărea, din punctul de vedere al Curții vieneze, întărirea absolutismului și centralismului politic. Hotărîrile de pînă acum ale Curții nu au avut o finalizare, căci în Transilvania nu era suficientă armată pentru punerea în aplicare a acestor hotărîri.

În sfîrșit, la sugestia cancelarului Kaunitz, Curtea vieneză acceptă instituirea unei Comisii Aulice la Sibiu, care, ajutată de puterea armată, să restabilească pacea, cu atât mai mult, cu cît mișcarea lui Sofronie atinsese apogeul la începutul anului 1761.

Conferința ministerială din 12 martie 1761 numește pe generalul Adolf Buccow comandant al tuturor trupelor imperiale din Transilvania și președinte în afacerile religioase ale românilor. O dată cu Buccow trebuia să sosească în Ardeal și nou numitul episcop al românilor ortodocși, Dionisie Novacovici, menit să ușureze munca de pacificare a generalului. În același timp, Buccow ar fi fost însoțit de mai multe companii ce urmau să fie concentrate la Sebeș, Sibiu, Brașov, Aiud și Bistrița.

Maria Tereza aprobă aceste hotărîri și prin decretul din 13 martie aviza Guberniul transilvănean despre plecarea lui Buccow la Sibiu. Acesta trebuia să liniștească spiritele în primul rînd, să statornicească hotare între cele două confesiuni, dintre care cea unită trebuia, firește, sprijinită, să introducă reforme fiscale și să întemeieze o miliție grănicerească.

În 19 martie generalul trece frontiera Transilvaniei. Cu toată grija Curții ca Buccow să sosească incognito, Sofronie va fi aflat despre aceasta, căci încă din 10 martie călugărul dădu o adevărată proclamație către toate ținuturile țării, prin care înștiința că împărăteasa îngăduie acum legea cea pravoslavnică, cea din moși și strămoși, împiedicînd doar pe credincioșii celor două religii „a se huli între ei, că lasă uniților besericile, cășile și moșiile făcute de ei, iar satului pe cele făcute de dînsul și satul le va da cui va vrea”, că în sfîrșit le-a dăruit „arhiereu pravoslavnic”².

¹ B. Surdu, *Linii dezvoltării social-economice a Transilvaniei în secolul al XVIII-lea pînă la răscoala lui Horea*, în *AIIC*, III, 1960, p. 159.

² N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1915, I, p. 424.

După venirea lui Buccow în Transilvania, Sofronie se așează pe domeniul Zlatnei, de unde adresează Guberniului și vistieriei scrisori redactate pe un ton categoric de revoltă. El a trimis comandantului militar de la Sibiu un ultimatum, cerându-i să elibereze pe protopopul din Sadu și pe ceilalți preoți arestați: „Eu călugărul Sofronie, pretind să vină la mine protopopul din Sad cu toți prizonierii împreună... dacă nu, să știți că nici voi, nici țara nu veți avea pace”³.

Într-o altă adresă citim următoarele: „Atragem doar luarea aminte a Înălțatului Guberniu că multe plângeri am făcut pînă acum și puțină satisfacție am primit. În jalbele noastre am arătat prin cuvinte că, de nu se vor dezlega lucrurile după dorința românilor, va pieri toată dragostea între popoare și tot principatul va fi răsturnat”⁴.

În 5 aprilie Buccow intră în Sibiu. A doua zi 40 de delegați ai românilor, mare parte din scaunul Sibiului, se prezentară înaintea lui cu un memoriu, dar acesta nu s-a păstrat în original, ci într-o versiune latină și una germană.

Dorințele românilor ortodocși sînt formulate precis și sobru, autorul, probabil protopopul Ioan din Săliște, dovedindu-se un bun cunoscător nu numai al problemelor românilor, ci și al politicii urmărite de Curtea din Viena.

Plenipotențiarilor români încep cu introducerea: „Noi fiecare dintre românii din Ardeal, de rit grecesc neunit, am aflat de sosirea Măriei tale și-i înfățișăm plîngerile acestea pentru cele ce de șaptesprezece ani acum îndurăm din pricina legii noastre. Făgăduielile promise n-au fost respectate, căci contribuția o dăm și împlinim toate poruncile împărătești și totuși sîntem învinuiți că tulburăm pacea. Am suferit prigoniri... acum nădăjduim a ne putea ține legea căci noi nu ocărîm unirea, nici nu o surpăm, ci numai nu o voim căci nu o înțelegem ce este”⁵.

În continuare se cer, printre altele: ca preoții neuniți să fie scutiți de contribuții, precum sînt scutiți și parohii sașilor și mulți alții; să se dea în posesiunea neuniților toate bisericile și averea lor, adică sesiile interne și porțiunile canonice; să nu mai fie întemnițați pentru religie, cum s-a întîmplat în ultimii șaptesprezece ani, adică de la apariția lui Visarion; să li se restituie „gloabele”, adică mulțetele pe care au trebuit să le plătească ca pedeapsă pentru tulburările de care erau acuzați; să li se permită a-și hirotoni preoți în țările române pînă la numirea unui episcop de rit grecesc neunit.

Generalul primi memoriul, dar nu-l rezolvă, ci-i asigură pe deputați de bunăvoința Curții, îndemnîndu-i la liniște pînă la începerea lucrărilor Comisiei.

Cea dintîi acțiune a generalului Buccow a fost patenta din 9 aprilie 17617, tipărită în nemțește și românește. În care, adresîndu-se „numitului în țara Ardealului rumănesc norod”, generalul spune că „dragostea cea măiccească” a împărătesei față de popoarele sale a îndemnat-o să numească o comisie aulică, care să cerceteze toate plîngerile românilor „fără de alegerea fețelor, sau a legilor” și să facă tuturor dreptate. Dacă românii neuniți se vor liniști, generalul le va dobîndi de la „Prea înălțata Crăiasă” nu numai iertarea tuturor faptelor comise contra uniților, dar va numi și un episcop de rit grecesc neunit. Neuniții să nu

³ Z. Tóth, *Mișcări țărănești din Munții Apuseni pînă la 1848*, București, 1955, p. 150.

⁴ *Ibidem*.

⁵ N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p. 255.

⁶ A. Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici*, Blaj, 1902, p. 206.

⁷ Ms. lat. 228, fila 2—3, în Secția de Mss. a Bibliotecii Fil. Cluj a Acad. R.S. România (în continuare: Ms. lat. 228, fila ...).

mai țină adunări secrete, să nu mai hulească pe uniți și pe clerul unit să nu-l mai jefuiască de averi, biserici și ocini. „Așisderea cei uniți să nu hulească pre cei neuniți și să nu să facă între dinșii nevoie sau vrajbă, ci să fie pace și să trăiască unul cu altul în odihnă“. În încheierea proclamației se cere ca pe ziua de 26 aprilie 1761 din „fieștecare varmeghie, scaun și vidic“ să vină câte un deputat unit și altul neunit la Sibiu pentru a-și expune „plînsorile sale așa prin scrisoare, precum și cu gura“.

Tot pe 26 aprilie avea să fie trimis la Sibiu Dionisie Novacovici, care deocamdată — nefiind încă instituit în formă legală ca episcop al românilor neuniți din Transilvania —, avea să servească drept garanție în ochii românilor.

O dată cu proclamația din 9 aprilie, Buccow poruncea să se facă în țară două conscripții: una prin organele politice, alta prin protopopii uniți, independente una de alta, pentru ca prin compararea lor să se constate, care comune au renunțat la unire, cîți enoriași sînt uniți, cîți neuniți, cînd s-au ridicat bisericile, înainte sau după unire, cine a contribuit cu bani sau cu lucru la clădirea lor. Această măsură prejudicia grav interesele neuniților, fiindcă, evident, nici unii, nici alții dintre alcătuitoarii conscripției nu puteau fi imparțiali.

De aceea, la 26 aprilie se prezentară la Sibiu nu numai cîte un deputat unit și unul neunit din fiecare comitat, scaun sau district, ci dintre neuniți se prezentară foarte mulți. Fie atunci, fie la începutul lui mai se înfățișă și Sofronie generalului Buccow la Sibiu, acesta din urmă determinîndu-l sub amenințări grave să se plece hotărîrilor Comisiei Aulice. Ca urmare, deputații neuniților au iscălit un act prin care li se face cunoscut că vor fi tolerați în religia lor și dacă se vor abține de la alte tulburări li se va institui un episcop neunit. Dar nimeni să nu cuteze, sub grea pedcapsă, a ieși din Transilvania spre a se hirotoni peste hotare. Cu privire la bisericile și pămînturile bisericesti răpite de la uniți înainte de 30 martie 1761 se va hotărî numai după ce se va face cercetare în toată țara; dar dacă li s-a răpit uniților ceva după ziua indicată, trebuie să li se restituie de îndată. Preoții neuniți nu vor fi scutiți de contribuții, ci numai de „darea capului“⁸.

Toate aceste instrucțiuni au fost subscrise de Sofronie în românește și latinește: „Eu popa Sofronie din Iosag Zlacni, neunit, de legea grecească după rînduiala bisericii Răsăritului, aceasta care mai sus am însămnat, din cinstita comisie am înțeles care s-au dat numelui meu și a tot neamului românesc neunit“⁹.

Deși atitudinea de moment a lui Sofronie dovedește intenția lui de a se supune împărătesei, de a apela la grația acesteia pentru îndeplinirea revendicărilor religioase și de a face loc unei organizații legale, activitatea sa ulterioară este neconformă cu actul subscris, căci, întors iar în munți, ținu mai multe sinoade (cel mai mare a fost la Zlatna în cursul lunii mai 1761), ceea ce i-a atras condamnarea de către Comisia Aulică, iar urmarea a fost refugiarea lui în Țara Românească.

În acest timp conscripția continua, dar în unele locuri spiritele erau agitate, fapt care împiedeca mersul cercetărilor. Sînt puține știri în legătură cu modul în care s-au făcut aceste conscripții, cert este că generalul nu și-a atins ținta, căci în aproape toate părțile populația s-a declarat ortodoxă.

În unele ținuturi, mai ales în jurul Sibiului, conscripțiile sosiră încă în cursul lunii aprilie 1761 la Comisia Aulică, care a și trecut la separarea uniților

⁸ N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p. 260.

⁹ *Idem*, p. 261, nota 1.

de neuniți, invitând și pe episcopul unit P. P. Aron să participe la aceste lucrări. Acesta, văzînd însă cum o serie de biserici și credincioși sînt scoși de sub jurisdicția sa, rugă să fie dispensat de a participa la ședințele Comisiei Aulice.

Principiile după care începuse a se face dezmembrarea erau următoarele: în comunele unde toți locuitorii renunțaseră la unire și unde edificiul bisericii a fost cedat lor din partea Comisiei Aulice, așa-numitele „fundușuri eccleziastice”, adică porțiunile canonice, sesiile parohiale și alte imobile ale bisericii s-au dat preoților uniți rămași fără enoriași și biserică, însă numai pînă la moartea lor, după care toate aceste imobile treceau fie la comună, fie la domni de pămînt, adică la foștii proprietari care cedaseră pămîntul pe seama bisericii odinioară unite.

În comunele unde întreg poporul a renunțat la unire, edificiile bisericesti aveau să se dea neuniților, chiar și dacă acele edificii ar fi fost ridicate după 1700, nemaivorbind de cele zidite înainte de unire, care de asemenea reveneau neuniților, dacă erau în majoritate. Pînă la zidirea capelei însă, minoritatea unită avea dreptul de a se folosi de vechea biserică.

În comunele unde majoritatea s-a lepădat de unire, dar biserica fusese clădită sau restaurată după 1700 printr-o persoană unită sau prin comuna bisericască, atunci cînd aceasta era încă unită, biserica va rămîne în proprietatea uniților chiar dacă aceștia erau în minoritate. În comunele unde existau două biserici, cea mai mare urma să treacă la majoritatea neunită, iar cea mică la minoritatea unită. În locurile unde biserica avea să rămînă unitilor, majoritatea neunită urma să primească loc corespunzător pe care să-și clădească biserica.

Dar rezultatele nefavorabile obținute prin aceste conscripții îl vor fi determinat pe Buccow să schimbe procedura și să refuze de a atribui neuniților bisericile și proprietățile bisericesti sub cuvînt că românii sînt ca nație și religie numai toleranți și că dînsul va face distribuția după bunul său plac.

Această atitudine arbitrară a generalului este ilustrată printr-un document¹⁰ care spune că: „Excelența sa Ggeneralul... au poruncit ca beserica... din Domin credincioșilor noștri să se întoarcă, iară celor din credință scăzuți și neuniți să-și facă capela cea, care au poruncit să o facă pentru ai noștri”.

După primele investigații, Buccow raportează rezultatul nefavorabil împărătesei, care-l îndeamnă să procedeze cu grijă pentru restabilirea religiei unite nu atît prin rigoare, cît mai ales prin „propovăduirea doctrinei”¹¹.

Într-adevăr au început să se răspîndească prin țară circulare emise de comisie și adresate protopopilor, prin care aceștia erau îndemnați ca „după datoria chemării vă sîrguiți a spori propovăduirea evangheliei vestind preoților și preoții mirenilor adevărul sfintei uniri precum din sfintele sireaturi prin țipari ne-am sîrguit a le dovedi că nu numai mireni ci și preoți mulți pînă acum de ai noștri și doară fie și protopopi să afle cari nu numai întrebîndu-se răspund că nu știu, ci cu adevărat doară nici nu știu ce e unirea”¹².

Lucrările comisiei prezidate de generalul Buccow, cuprinse în toate actele oficiale sub denumirea colectivă de „desmembratio”, nu reprezintă rezultatul unui recensămînt, ci consemnează un act de putere, care reprezintă o ultimă încercare de a salva unirea. De altfel conscripția protopopilor uniți nu înfățișa realitatea, ci numai dorința lor, de care a ținut seama în multe cazuri comisia de dez-

¹⁰ Ms. lat. 228, fila 162.

¹¹ S. Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, Sibiu, II, anexe 52, p. 365.

¹² Ms. lat. 228, fila 33.

membrare. Înseși listele ilustrează îndeajuns modul de procedură al comisiei; teroarea și bunul plac sînt luate drept normă la distribuirea bisericilor; în ceea ce privește averea bisericească, comisia nu s-a sfiit a stabili o măsură pe cît de lipsită de bază legală, pe atît de nedreaptă, căci, după cum am arătat mai sus, porțiunile canonice, sesiile parohiale și alte imobile le-a atribuit preoților uniți rămași fără enoriași și fără biserică, pînă la moartea lor, după care toate trebuiau să treacă sau la comune și domnii de pămînt, sau la fisc. Nedreptatea consta în faptul că nici nu se căuta originea averilor, ci se dispunea restituirea lor. În zadar au protestat delegații românilor, Buccow a găsit un nou mijloc de propagandă pentru unire, tocmai în despuierea arbitrară a bisericii ortodoxe.

Întocmai ca și în perioada de început a unirii, și acum interesul material servea drept cel mai eficace mijloc de persuasiune al propagandei catolice. Cu toate acestea, o mare parte a populației a respins aceste favoruri.

O dovadă a greutăților pe care le-a întîmpinat comisia în alcătuirea acestor conscripții sînt repetatele cereri adresate protopopilor de a se prezenta în fața comisiei cu rezultatele investigațiilor din ținutul respectiv: „Chesaro crăiasca comisie poruncește cum frăția ta fără trecere și fără sminteală cît de curînd să te afli aici spre îndreptarea conscripției și a altor ce s-or mai fi întîmplat acolo în eparhie, mai ales de să vor fi întors oamenii la credință și aceia toți să-i în-sămnezi și de pe biserici să ști descoperi“¹³, glăsuiește un document datat la 14 septembrie 1761.

Alt apelativ¹⁴, trimis din Sibiu în aceeași lună a anului 1761, precizează: „Nu era destul a însemna cîți cu numărul treizeci, sau mai mulți acum în mărturisirea unirii se află preoți sau cîți prin înșelătorii cei mai înainte rătăcind acum la adevăr“, ci „Chesaro crăiasca comisie pofteste a avea numele tuturor preoților celor uniți cu a locurilor, satelor, în-sămnearea funduș[ur]ilor din lontrul și din afară“¹⁵.

Pentru a scuti biserica catolică de surprizele unor mișcări, care cu siguranță s-ar fi declanșat în condițiile acestor conscripții, Comisia Aulică trimise instrucțiuni autorităților diferitelor județe, ca românii să nu îndrăznească a cere ceva în afara rezoluțiilor comisiei, cu atît mai puțin să ia cu forța averile bisericești „că nimărui nu e slobod a-și face sieș judecată, îndestulare, sau izbîndă“¹⁶.

Pentru a da greutate dispozițiilor sale, generalul Buccow crezu că a sosit momentul să aplice mijloace drastice pentru a înfrînge rezistența populației românești. Cînd la Ocna Sibiului românii nemulțumiți de o asemenea hotărîre refuzară să predea uniților biserica lor veche de la 1500 și reconstruită pe timpul lui Brîncoveanu, generalul ieși cu 6 companii de soldați, cu o trupă de husari și cu cîteva tunuri. Populația înspăimîntată se refugie în pădure, în sat rămî-nînd numai bătrînii, care au fost nevoiți să predea cheile bisericii.

Aceeași intervenție armată a fost repetată și în Săliște, unde în 15 mai biserica veche a fost atribuită uniților, biserica mai nouă rămî-nînd ortodocșilor. Tot cam atunci a luat Buccow cu forța și bisericile din Rășinari și Sadu, românii neuniți din ambele sate protestînd și refuzînd să predea bisericile „clădite cu sudoarea și sîngele lor“¹⁷, protest la care generalul a răspuns tot cu forța armată.

¹³ Ms. lat. 228, fila 31.

¹⁴ Ms. lat. 228, fila 33—34.

¹⁵ Ms. lat. 228, fila 36.

¹⁶ Ms. lat. 228, fila 34.

¹⁷ S. Dragomir, *op. cit.*, II, p. 237.

Protestatarii au fost duși la Sibiu și zile în șir au fost nevoiți să suporte bastonada ce li s-a aplicat în piața orașului pentru a servi intimidării celorlalți.

Nu mult după aceea Buccow procedă la fel și în Făgăraș, răpind ortodocșilor vechea lor biserică; în fața împotrivirii acestora, generalul porunci să fie ridicate furci în piața orașului, iar cei ce opun rezistență să fie spânzurați. O știre ulterioară¹⁸ spune că la intervenția episcopului Aron și a contelui Bethlen, Buccow a comutat pedeapsa, pe unii amendându-i, iar pe alții expulzându-i. În același timp ortodocșii făgărășeni erau oprți de a mai clădi biserică, de a exercita serviciul divin în capele sau case private și le-a fost retras dreptul de a mai practica liber religia ortodoxă.

Chiar și în jurul Blajului, în satele domeniului episcopal, ca Veza, Ciufud, Cergău, se arată diferiți agitatori, după cum reiese din numeroasele rapoarte ale episcopului Aron către generalul Buccow.

În vara anului 1761 protopopul unit Zaharia din Hunedoara a trecut la ortodoxie împreună cu cea mai mare parte a clerului și poporenilor săi. P. P. Aron, la 18 august, îi scrie din Sibiu că: „Înălțata curteașca comisie din oarecare fapte, scrisori sau și vorbele frăției tale a aflat despre frăția ta cum că nu ai fi și nu ai fi mărturisind adevărat unirea credinței“, de aceea i se poruncește „ca mîine la 8 ceasuri fără trecere și fără scădere să te afli la sălașul nostru gata a da răspuns și încredințare deplină despre credința frăției tale“¹⁹. Că protopopul Zaharia a părăsit biserica greco-catolică, ne-o dovedește un act din același protocol la anul 1763, cînd aflăm că se instalează un nou protopop în Hunedoara în persoana lui Ioan.

La sfîrșitul lui august 1762, Curtea avea la îndemină întreg dosarul dezmembrării, rezultatul anchetei întreprinse de autorități dovedindu-se dezastruos pentru stăpînire. Cu toate silniciile, dezmembrarea n-a putut înscrie ca unite din cele 152 886 familii românești înregistrate în Principatul Transilvaniei, decît 25 174 familii față de 127 712 familii care s-au declarat ortodoxe²⁰.

Indiferent dacă statistica corespunde sau nu perfect realității, cert este faptul că pentru moment lupta se sfîrși cu biruința poporului. Explicația așa-zisei „pacificări“ relativ rezezi a poporului revoltat nu trebuie căutată numai în mijloacele teroriste ale Comisiei Aulice, ci în faptul că românii au rămas satisfăcuți în cele două revendicări principale, adică acordarea libertății religioase și reînființarea ierarhiei ortodoxe în frunte cu un episcop.

Așteptările lor au fost însă curînd înșelate, căci Dionisie Novacovici era omul Curții și nota caracteristică a întregii sale activități a fost năzuința de a liniști spiritele în conformitate cu misiunea ce o primise la Viena. Pentru români Novacovici era „creatura“ Curții, a domnilor din Transilvania, care tocmai pentru aceea luptaseră ca episcopul să fie „exempt“ (să nu depindă de Carlovitz), pentru ca să nu se poată extinde și asupra românilor privilegiile ilirice și prin aceasta să dăuneze intereselor celor trei națiuni privilegiate din Transilvania.

Cît privește religia ortodoxă, ea rămîne în continuare numai tolerată, clerul iobăgit și supus contribuțiilor „întemeiate pe legi față de domnii lor“²¹, de aceea

¹⁸ A. Bunea, *op. cit.*, p. 216.

¹⁹ Ms. lat. 228, fila 29.

²⁰ S. Dragomir, *op. cit.*, II, p. 234.

²¹ N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p. 289.

adeseori se plîng „că nu pot birui cu porțiile și cu dăjdiile“²²; erau scutiți numai de „darea capului“, pe care împărăteasa le-a iertat-o²³.

Chiar și în această situație, Curtea trebuie să recunoască bilanțul mișcărilor populare de pînă acum: preponderența covârșitoare a ortodocșilor față de uniți și prin urmare două confesiuni. Populația românească din Transilvania, deși rămînea împărțită religios în două, reducînd astfel primejdia pe care o reprezenta ridicarea ei la conștiință politică, nu mai putea fi despărțită cu totul de lumea ortodoxă din afară.

VIORICA POP

ANEXE

Ms. 228 fila 2—3.

Pate[n]tușurile Excelenței sale A. B[aron] de Bucov al Ardealului comandanș Gheneral tipărite.

Al rîmleneștii împărății țărilor ungurești și bohemesti, crăiești, apostolicești înălțimi, Gheneral de călărime obîrșter preste un reghement de curațieri și acum în țara Ardealului comandanș gheneral, eu Adolf Baron de Bucov. Vestesc prin aceasta și fac știre numitului în țara Ardealului rumănesc norod cum că prea înălțata și prea milostiva Doamna, Doamna noastră, după cea mare a sa grije pentru binele norodului său neuitîndu-se și în mijlocul greutăților adecă între lucrurile cele grele ale împărății și ale războiului atîta e de grijnică pentru pacea ținuturilor și a țărilor sale celor mai departe ca și de cele mai din lontrul împărățiilor sale. Dintr-această înteteală au socotit foarte bine a fi, ca să fie supt a mea grije, ca acum Gheneral comandanș în țara Ardealului o comisie de curte, care are poruncă să auză toate plînsorile și să întrebe despre neodihna norodului rumănesc care s-au auzit în țară de o vreme încoace și aceasta să fie fără de alegerea fețelor, sau a legilor și apoi pre fieștecarele după plînsoare precum e porunca prea milostivei chesaro crăiesei a-l îndrepta și judecată a-i face. Dragostea cea măicească către țări și miloasa stăpînirii vor nu suferă să se facă cu știrea sau cu voia cuiva în ceva nedrept sau să se asuprească departe fie aceasta de cea dreaptă oblăduire, ci voiește să fie norodul și oamenii ei ascultători și păciuiți precum poruncește Dumnezeu și după Dumnezeu legile cele domnești. Acea acum, care să vor purta așa, precum trag nădejde de la norodul rumănesc or găși acest ajutoriu și răspuns la mine, care îl găsește tot iobaju și cel credincios supus precum am poruncă de la prea milostiva. Și supt condițiile acestea nu oi lăsa rugămintele lor în deșert

Așa să se ferească neuniții de toate adunările norodului în tot chipul, și pre cei uniți a-i huli nicidecum să nu îndreznească. Așîderea să nu îndrăznească pre clerul unit a-l jefui de besearici, sau din casele și ocinile sale a-i scoate. Așîderea cei uniți să nu hulească pre cei neuniți și să nu să facă între dînșii nevoie sau vrajbă, ci să fie pace și să trăiască unul cu altul în odihnă. Iară să vie din amîndouă părțile din fieștecare varmeghie, scaun și vidic cîte un rînduit cu bună pace, la Sibiu cu cuvioase pășușuri pe ziua de 26 aprilie după calendariumul nostru precum au rînduit împărăteasca comisie, unde să-și poată da plînsorile sale așa prin scrisoare, precum și cu gura. Eu acelora mă voi sîrgui a le da fieștecăruia răspunsu și alegere. Carele toate să știe tot omul în toate locurile, tisturile să le vestească și preoții norodului să le cetească, ca să aibă știre fiește care de aceasta, ca să se poată păzi la nevoie. Dat în cetatea Sibiului 9 aprilie 1761.

Ms. 228 fila 162.

După rugarca credincioșilor noștri de acolo și după arătarea noastră Excelența sa Gheneralul au rînduit și au poruncit ca beserica acea veche de acolo din Domin credincioșilor noștri să se întoarcă, iară celor din credință scăzuți și ne-

²² *Idem*, p. 290.

²³ A. Bunea, *op. cit.*, p. 244.

uniți să-și facă capela aceea, care au poruncit să o facă pentru ai noștri. Pentru care lucru așisderea și Excelenței sale Fișpanului prin această care Excelența sa Gheneralul poruncește care luind-o o vei duce la excelența sa fișpanul și întoarcerea bisericii cit de curînd vei solițitălui în care apoi o feștanie și molitva cea de curățenie mai înainte făcînd în numele Domnului veți sluji cu bună pildă purtîndu-vă ca și pre cei rătăciți la credința să-i întoarceți.

Fiți blagosloviți. Blaj 10 noiembrie 1762

Ms. 228 fila 33.

Comisia de cinstiți protopopi.

Știind că ori carii dispre protopopi uitîndu-se de datoria chemării sale și de numele cinstitului cler și de al său, aflînd ceva prilej îndată s-au pornit spre jefuirea săracilor, așa cit lăcomioarea și necuviincioasa rivna lor și la cei mari au ajuns. Drept care după datoria păstorii iarăși ne-au căutat tuturor a vă scrie și cu deadinsul a vă dojeni ca aducîndu-vă aminte de cinstea preoției și de datoria chemării să vă conteniți și să vă feriți de la acel fel de lăcomie și jefuirea săracilor ca să să nu se întîmple căruiva spre pilda multora cuvioasă pedeapsă. E deopotrivă după datoria chemării vă sîrguiți a spori propovăduirea evangheliei vestind preoților și preoții mirenilor adevărul sfintei uniri precum din sfintele sireaturi prin tipari ne-am sîrguit a le dovedi că nu numai mireni ci și preoți mulți pînă acum de ai noștri și doară fie și protopopi să afle cari nu numai întrebîndu-se răspund că nu știu, ci cu adevărat doară nici nu știu ce e unirea.

Fi blagoslovit. Sibiu 19 septembrie 1761

Ms. 228 fila 31.

Comisia cinstiților protopopi dată.

Chesaro crăiasca comisie poruncește cum frăția ta fără trecere și fără smințială cit de curînd să te afli aici spre îndreptarea conscripției și a altor ce s-or mai fi întimplat acolo în eparhie, mai ales de să vor fi întors oamenii la credință și aceia toți să-i însămnezei și de pe beserici să ști descoperi. Deci luînd aceasta îndată lăsînd toate să pleci și să vi aici.

Fi blagoslovit. Sibiu 14 septembrie 1761

Ms. 228 fila 33—34.

Prea cinstite protopop Vicarium.

Nu era destul a însemna cîți cu numărul treizeci, sau mai mulți acum în mărturisirea unirii se află preoți sau cîți prin înșelătorii cei mai înainte rătăcînd acum la adevăr. ce și numele lor, însăși satele lor, precum s-au fost poruncit trebuia să se însămneze încă mai mult pentru întărirea adevărului, fiește carele însuși să-și iscălcască numele în mărturisirea credinței cum că crede și mărturisește patru punctumuri ale sfintei uniri în multe rînduri prin cărți tipărite de la noi dovedite și aceasta însă și tisturilor să o mărturisească. Iară instanția lor ce ne-au trimis înălțată iaste și plină de fățarnicia povătuitorului lor carele și-au luat plata fățarniciei. Drept aceea frăția ta într-acesta te vei sîrgui ca să ne arăți adevărați cu numele și în ce sat mărturisesc sfînta unire preoții și de la preoți încît va fi cu puțință înțelegînd și mireni și așa ficăluiti să ni-i trimiți cei din eparhia Hunedoarei prin notarășul lor Nicolae de la Leleş. Cei dintr-altă eparhie iarăși prin careva credincios preotul lor ferindu-se toți și fieștecarele de fățarnicia în care mulți pînă acum se află învăluiti. Pentru biserica nouă de către Hațeg luînd înștiințare cine pentru ce, cu ce slobozenie sau blagoslovire s-au făcut și pentru ce fel de credincioși s-au făcut și carii stăpîniri voiesc să fie supusă și om socoti ce să va cuveni.

Fiți blagoslovit. Sibiu 19 septembrie 1761

Ms. 228 fila 36.

Comisia cinstiților protopopi expedita.

Chesaro crăiasca comisie poștește a avea numele tuturor preoților celor uniți cu a locurilor, satelor, însămnarea funduș[ur]ilor din lontrul și din afară precum într-această formă vei vedea, drept aceea frăția ta luînd aceasta numaidecît toate

însămnându-le fără trecere și fără scădere la noi le vei trimite. Lingă aceasta nu avem îndoială, cum că dajdiile și veniturile noastre le vei fi strîns și carele încă nu le vei fi strîns, strîngîndu-le cu răstanțile nu vei zăbovi a le administrălu cu obicinuitul notărășesc și logofețesc continghenș.

Fiți blagoslovit. Sibiu, septembrie 1761

Ms. 228 fila 34.

Dintr-această copie aici închisă vei cunoaște ce fel de ponoslu au străbătut la această chesaro-crăiască comisie și de la dînsa nu fără greutate ponoslu la noi. Drept aceea frăția ta luînd acesta numaidecît și fără trecere cercetînd și înfățișînd pre cei silnici și pre cei păgubiți și cunoscînd adevărul fără trecere să faci dreptate și întreaga întoarcere tuturor celor luate: că nimărui nu e slobod a-și face sieș judecată, îndestulare, sau izbîndă, carele plinindu-le precum să vor fi cerînd și să vor isprăvit, înștiințare deplin și fără trecere să ne faci, nici să mai aștepti despre aceasta alte porunci, ca și noi să putem arăta numitei comisii cum au fost întimplarea și cum s-au isprăvit.

Fiți blagoslovit. Septembrie 1761

Ms. 228 fila 29.

Protopop Zaharie Hunedoreanul.

Înălțata curteasca comisie din oarecare fapte, scrisori sau și vorbele frăției tale luînd, mare și greu presus despre frăția ta cum că nu ai fi și nu ai fi mărturisind adevărat unirea credinții: ne-au poruncit cu dinadinsul ca după datorita păstoriei noastre numaidecît și fără trecere să cercetăm lucrul acesta și să-i dăm dreaptă încredințare despre frăția ta în ce mărturisire ești. Deci fiindcă frăția ta însuți poți ști aceea, prin aceasta ți se poruncește ca mîine la 8 ceasuri fără trecere și fără scădere să te afli la sălașul nostru gata a da răspuns și încredințare deplină despre credința frăției tale.

Fiți blagoslovit. Sibiu 18 august 1761

INFORMATIONS DOCUMENTAIRES SUR QUELQUES AGITATIONS SOCIAUX EN 1761

(Résumé)

On présente quelques informations documentaires concernant d'agitations sociales parmi les Roumains en 1761, à cause des mesures religieuses du régime des Habsbourg.